

Kozma Judit: Szociális munka és hatalom. Széljegyzetek Krémer Balázs vitairatához¹

Absztrakt

Ebben az írásban széljegyzeteket fűzök Krémer Balázs vitairatához. Kollégám írásában a szociális munkás szakma identitáskrízisét a hivatás hatalomhoz fűződő kapcsolatával hozta összefüggésbe. A vitairat megállapításaival egyetértek. Megjegyzéseimmel igyekszem egyrészt némiképp tágítani a kérdés tárgyalásának nézőpontját történeti és nemzetközi tapasztalatok felidézésével, másrészt alátámasztom a tanulmány megállapításait e megállapítások más olvasatának felvillantásával.

Abstract

In this writing, I will add notes to Balázs Krémer's discussion paper. In his paper, my colleague linked the identity crisis of the social work profession to the relationship of the profession to power. I agree with the findings of the discussion paper. With my remarks, I try to broaden the perspective of the discussion of the issue with recalling historical and international experiences, and on the other hand, I support the findings of the study by highlighting other facets of these findings.

„A szociális munka intézményeitől a hatalom nemcsak információkat, társadalmi ismereteket és tudást »várt el«, hanem új szociálpolitikai koncepciókat, reformjavaslatokat is remélt az új szakmától abban, hogy milyen politikai eszközökkel, intézkedésekkel lehet képes jó esetben megelőzni, de legalább »kezelnit« a szociális válságot.»

Hogy a hivatásunk mindenképpen intim kapcsolatban van a politikai hatalommal és a hatalmon lévőkkel, az a dolog lényegéből fakad. A probléma már a hivatás kialakulásának hajnalán megjelent. A szociális munka egyidőben jött létre a szocialista mozgalom tömegessé válásával, és ilyen módon a szociális kérdés evolúciós megoldását kínálta, szemben a munkásmozgalom forradalmi útjával. A XIX. és XX. század fordulójának turbulens időszakában már létrejött a szociális munka két alapvető irányzata. Ha jobban megnézzük ezeket az irányzatokat, akkor világossá válik, hogy Magyarországon is létrejött ez a kétféle irányzat, a konzervatív és liberális, és ez a belső szakadás hozzájárul a szociális munka identitáskríziséhez. A konzervatív szociális munkások szeretik magukat a politikától függetlennek tekinteni, ami nyilvánvalóan tévedés, sőt, elhallgatás, mivel egy alapvetően politikai ügyben, a szociális kérdésben nyilvánítanak ki a mindennapi működésükkel nagyon is politikai álláspontot.

A konzervatív irányzatot a jótékonyaságból kinövő egyéni esetkezelés (case work) jelentette, amit az amerikai Mary Richmond² neve fémjelzett. Richmond alkotta meg a formálódó

---

¹ Krémer, B. (2021). A hatalom szociális munkásától a szociális munka hatalma felé. *Párbeszéd: Szociális Munka folyóirat*, 8(1). <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2021.8/1/10>

² Hegyesi Gábor – Kozma Judit: Általános szociális munka – áttekintés. In: Kozma Judit (szerk.): *Kézikönyv szociális munkásoknak. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 2002, 2006.*; <https://socialwelfare.library.vcu.edu/social-work/richmond-mary/>

szociális munka professzió programadó művét Szociális diagnózis³ címmel, és hozta ezzel létre a szociális munka medikális modelljét. Richmond könyvelő volt, és baráti látogatóként⁴ kezdte, majd a Charity Organisation Society titkára lett, még később pedig a Sage Foundation Szociális Osztályának vezetőjeként vett aktív részt a szociális munka professzióvá formálásában. A Charity Organisation Society aktivistái inkább tanácsokat adtak, semmint segílyt, és elsősorban igyekeztek kapcsolatot létrehozni a jótékony adományozók és a rászorulóok között. Ezért vizsgálták a segílyre szorulóok „érdemességét”. Nem ajánlhattak ki a jótékony adakozóknak olyan klienst, aki az akkori szemlélet szerint visszaélt volna a jótékonyossággal, azaz lusta, pazarló, lumpen személy volt, akinek bőven lett volna más módja a megélhetésre, nem csak a segíly. Más lehetőségként a jótékony látogatók elsősorban az önmagukat ellátni képtelen és gondozó nélküli időseket és fogyatékosokat igyekeztek bejuttatni a szegényházba vagy szegény farmra⁵, hogy koldulásukkal ne rontsák az utcaképet. A Mary Richmond által leírt szociális munkás gyakorlat tehát a szegénytörvény szellemében zajlott. A „tudományosan megalapozott jótékonyosság” megalapozóját tisztelhetjük benne. Ő végezte az első szociális munkás kutatást, alkotta meg az első tudományos szociális munkás kézikönyvet, amelynek személete – a személy a környezetben megközelítés – máig érvényes a szociális munkában. A szociális munka professzionalizációjához, a könyvkiadáshoz és a felsőfokú képzés elindításához megnyerte a nagy alapítványok, elsősorban a Sage Alapítvány támogatását. Bár elsősorban a családgondozás állt az általa leírt szociális munka fókuszában, alapvetően konzervatív gondolkodású volt, és mi sem állt távolabb tőle, mint a politikai aktivizmus, a társadalmi reform ügye sem maradt kívül az érdeklődési körén, részt vett a szövetségi családvédelmi törvények megalkotásában.

A másik irányzat a liberális eszmerendszeren alapult, a szociológiát, a társadalmi viszonyok megismerését és módszerként a közösségi munkát állította a professzionális tevékenység fókuszába. Ennek az irányzatnak az ikonikus képviselői: az angol Barnett házaspár és az amerikai Jane Addams, az első egyetemi settlement házak létrehozói, valamint a németek részéről Gertrud Bäumer és Alice Salomon.

Samuel Barnett⁶ anglikán lelkész egyike volt a századforduló legjelentősebb brit társadalmi reformereinek. Toynbee Hall-t⁷ a kelet-londoni szegénynegyed plébániája mellett közösségi központként hozta létre. Alapelképzelése az volt, hogy a közösségi házba meghívott Oxfordban és Cambridge-ben tanuló egyetemi hallgatókat, egyrészt hogy kutassák (tanulmányozzák) a szegénység problémáit, másrészt közösségi munkásként igyekezzenek tanítani, azaz járuljanak hozzá a körülmények (lakhatási viszonyok, higiéniai, gyermekjóléti, munkaerőpiaci, oktatási és kulturális, helyzetek) javításához, a környezeti reformhoz. Bár Barnett egyházi ember, de alapvetően liberális gondolkodású volt, a tanítást tartotta a legfőbb feladatnak és nem az egyházi missziót. Toynbee Hall-ban kezdte pályafutását William Beveridge⁸ gondnok helyettesként és

---

³ Richmond, Mary Ellen (1917): Social Diagnosis. Russel Sage Foundation. Letölthető: <https://archive.org/details/socialdiagnosis00richiala>

⁴ Jordan, Bill (1992): Jótékony jó tanácsok. Esély, 1992, 3. szám, p 120-129. http://www.esely.org/kiadvanyok/1992_3/jotekonyjotanacsok.pdf (2021.11.30.)

⁵ Diane M. Huddleston (2012):The Poorhouse: Institutionalization of the Poor. Western Oregon University, <https://digitalcommons.wou.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=his> (2021. 11. 24.)

⁶ <https://socialwelfare.library.vcu.edu/people/barnett-samuel/> (2021. 11. 30.)

⁷ <https://www.toynbeehall.org.uk/about-us/our-history/> (2021. 11. 30.)

⁸ <https://www.britannica.com/biography/William-Beveridge> (2021. 11. 30.)

Clement Attlee⁹ rezidensként, a brit jóléti állam kettejük munkája nyomán jött létre 1945 és 1950 között.

Jane Addams¹⁰ és Barnették inspirálták a chicagói settlement létrehozására. A chicagói Hull House-ban¹¹ a chicagói iskola, a szociológia első egyetemi műhelye talált hallgatóinak terepgyakorlati helyet. A settlernek mindennapi munkája ugyanúgy épült fel, mint a Toynbee Hallban. A környék szegény proletárjaival és bevándorlóival folytatott munka, valamint a rendszeres koncertek, kiállítások mellett mindennaposak voltak a tudományos viták, előadások, melyek résztvevői a szociológia első nagyhatású képviselői voltak. A Hull House-ban kezdte pályafutását Julia Lathrop, aki az első nőként az Egyesült Államok egyik szövetségi hivatalát vezette, 1912–1922 között az Egyesült Államok Gyermekügyi Hivatalát (United States Children's Bureau)¹². Julia Lathrop a Hull House rezidenseként, majd a szövetségi hivatal vezetőjeként kiterjedt kutatásokat vezetett a gyermekmunka, a gyermekhalandóság, a gyermekágyi halálozás, a fiatalkori bűnelkövetés, az anyasági ellátás és a törvényen kívüli gyermekeket nevelő nők helyzete témáiban. Ugyanúgy, mint Jane Addams és a Hull House más kiváló tudós asszonyai részt vett a női egyenjogúságért küzdő egyesületekben.

Gertrud Bäumer¹³ és Alice Salomon¹⁴ szintén a nőmozgalomban kezdte munkásságát. Bäumer elnöke, míg Salomon elnökhelyettese volt a Német Nők Egyesületeinek Szövetségének (Bund Deutscher Frauenvereine). A szervezet nyomorban élő, elhagyott vagy egyedülálló anyákat segített, és igyekezett megelőzni gyermekeik nélkülözését. Bäumer tudományos pályafutását tanítónőként kezdte, majd a berlini egyetemen tanult, és 31 évesen szerzett doktorátust irodalomtudományból. Ő hozta létre a hamburgi Szociális Nőiskolát és a Szociálpedagógiai Intézetet 1916-ban, és vezette 1920-ig. A Weimari Köztársaság idején a Reichstag tagja volt a Német Demokrata Párt képviselőjeként és elnökhelyetteseként, az 1920-as években a Népszövetségben a Szociális és Humanitárius Kérdések Bizottságában dolgozott. Részt vett az ifjúságvédelmi törvények kidolgozásában, és kormánytisztviselőt is viselt. Művei elsősorban a nők társadalmi helyzetével és szerepével foglalkoztak.

Alice Salomon a berlini szociális nőiskola megalapítója. Közgazdaságtant tanult a berlini egyetemen, doktori fokozatát a férfiak és nők közötti fizetési különbségekről szóló disszertációjával szerezte meg. 1906-ban alapította meg Berlinben a Szociális Nőiskolát, ez volt a német szociális munkás képzés első intézménye, ami ma a nevét viseli. Később a Nemzetközi Nőszövetség titkára lett, és megalapította a Német Nők Szociális Iskoláinak Szövetségét, melynek elnöke volt. A nácik hatalomra kerülésük után elűldözték Salomont Németországból zsidó származása, keresztény humanista gondolkodása, pacifizmusa és nemzetközi hírneve miatt. Megfosztották német állampolgárságától, hivatalos címeitől. 1934-ben New Yorkban a Nemzetközi Nőszövetség és a Szociális Munkás Iskolák Nemzetközi Szövetségének tiszteletbeli elnökévé választották.

Az életrajzokat nem véletlenül idéztem némiképp részletesen. Ahogy Krémer Balázs is látja, a magyar szociális munka fejlődése az 1980-as években a polgári felelősségvállalás

---

⁹ <https://www.britannica.com/biography/Clement-Attlee> (2021. 11. 30.)

¹⁰ <https://www.biography.com/activist/jane-addams> (2021. 11. 30.)

¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Hull_House (2021.11. 27.)

¹² https://en.wikipedia.org/wiki/Julia_Lathrop (2021.11.27.)

¹³ <https://www.dhm.de/lemo/biografie/gertrud-baeumer.html> (2021.11.24.)

¹⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Alice_Salomon (2021. 11. 30.)

megnyilvánulása volt, az 1990-es években pedig a szociális munka ügy professzionalizálódott, hogy a szociális krízis kezelésében szövetségre lépett a baloldali liberális kormányokkal. Gondolom, nem vagyok egyedül abban, hogy a mintaadó elődöt nem Mary Richmondban, hanem Barnettékben, Jane Addamsben, Gertrud Bäumerben és Alice Salomonban látom. A konzervatív álláspontot a kezdeti időkben azonosnak láttuk a dilettantizmussal. Az egyházi szeretetszolgálatok az adakozó jóságot hangsúlyozták, és mindig ott bujkált a jószándék mögött az ítélkezés és gyanakvás (hátha vissza akarnak élni a közösség jószándékával), valamint a lebecsülés és a gyámkodó attitűd. (Az angolszász országokban ez a „szegénytörvény szelleme”.) A konzervatívok nem a mi iskoláinkban tanultak, számukra a mi gondolkodásunk legalább annyira idegen volt, mint az övék a számunkra. Ez a probléma a nyugati szakmákban az elmúlt évtizedekben már nem létezett. Az egyházi szolgálatok legalább annyira hangsúlyozták a minőségi szolgáltatás elvárását, mint az államiak, már csak azért is, mivel finanszírozási forrásaikat az államtól kapták, és a szolgáltatások piacán versenyeztek a civil szolgáltatókkal. Az egyházi iskolák is a legmagasabb minőségű szociális munkás tudást kínálják, s fel sem merül a hozzáértés lebecsülése, ami a magyar egyházi vezetőktől nem tűnik idegennek. Tény, hogy az egyházi szeretetszolgálatok professzionalizálódtak az 1990-es évek óta, vezetőik közül nem egy a mi iskoláinkban tanult, és a mi köreinkhez tartozik. De tény, hogy az utóbbi tíz évben – ahogy a szakmai fórumokon is láthatjuk – hangosabbá váltak a politikai aktivizmust elutasító, magukat konzervatív gondolkodásúnak mondott szociális munkavállalók¹⁵. Ez is oka a hivatás identitáskriszisének. A szakmai kör két ága teljesen mást gondol a szociális munka lényegéről, és időnként a két irányzat képviselői ádáz vitákat folytatnak a szakmai fórumokon, ami csak látszólag szól arról, hogy legyen-e politika ezeken a fórumokon. A szociális munka nem lehet politikamentes, mert mögötte kimondva vagy kimondatlanul az az elképzelés húzódik meg, hogy milyen az a társadalom, amelyben jól lehet élni.

„A szociális munkás találkozott az ügyfelekkel, a problémáikkal, olykor drámai sorsukkal – és a még nem létező, nem bejáratott megoldásokat (hozzá pénzeket, forrásokat, szabályokat) együtt alakították ki az igazgatási és politikai vezetőkkel.”

A XIX. és XX. század fordulóján indult társadalmi reformer mozgalom azon a premisszán alapult, hogy a társadalmi problémákat az államnak kell megoldania. Ez a gondolat a jóléti államok felépülésével vált valósággá a második világháború után. A jóléti államokban a tudományoknak kiemelt szerepük volt/van. A szaktudományok vizsgálják a felmerült társadalmi problémákat, a feltárt összefüggések alapján határozzák meg a szakemberek a lehetséges kezelési módokat, a szakpolitikai irányító szerv (minisztérium) pedig finanszírozza azokat a szolgáltatásokat, amelyekkel a feltárt „kockázatokat és hiányhelyzeteket” kezelni lehet. Ily módon a szociális munka – mint más segítő hivatások – az állam és állampolgár közötti viszony közvetítőjévé vált.¹⁶ Az állam és a szociális problémákkal, kockázatokkal és hiányhelyzetekkel küszködő állampolgár közötti kapcsolat konfliktusos, aminek oka a felek hatalmi különbségeiben és az igazságtalan forráselosztásban keresendő. A hivatások etikai

---

¹⁵ Nem végeztem felmérést, így nem tudom egyértelműen azt mondani, hogy szociális munkások. A Szociális Munkások Magyarországi Egyesületében éppen folyik a vita arról, hogy kit nevezhetünk szociális munkásnak, és nem a munkakör a döntő ebben a kollégák nagy részének álláspontja szerint, hanem a képesítés, illetve a kompetenciák, amelyeket a szociális munkás diploma megléte bizonyít. Tapasztalataim szerint viszont nagyon kevesen rendelkeznek ezzel az egyházi szolgáltatók intézményeiben. Bár ez abból is adódik, hogy ezek az intézmények nagyrészt idős- és fogyatékos ellátást folytatnak.

¹⁶ Swaan, Abram de (1988): *In Care of the State: Health Care, Education and Welfare in Europe and the USA in the Modern Era*. Polity Press/Oxford University Press, New York.

kódexeik és szakmai szabályaik szerint azoknak az érdekeit igyekeznek érvényesíteni, akiknek a szolgálatára szegődtek. Ez a szakemberek érdekében is áll, hiszen a szolgáltatási paletta kiterjesztése nekik is előnyt jelent. Emiatt a hivatások képviselői a szakmapolitikai egyesületeken keresztül igyekeznek befolyásolni a politikai döntéshozást, ami a gyakorlat feltételrendszerét alakítja ki. Az állami szociális szolgálatok, melyek a szociális rendszer gerincét alkotják Magyarországon, források tekintetében csaknem olyan rosszul állnak, mint a klienseik, ráadásul a leghátrányosabb helyzetű helyi közösségekben pontosan a nagyon korlátozott lehetőségeik miatt a klienseikkel együtt a szociális munkások is stigmatizáltak. A helyzetet még rontja, hogy a szűkös erőforrásokért a hivatások között verseny zajlik, egy-egy társadalmi zavar kezelésére többféle paradigma kínálkozik. Rendszerint a társszakmák érdekérvényesítési képessége nagyobb, mint a túlnyomórészt politikai némákkal dolgozó szociális munkásoké.

A szakértői csoportok és a politikai döntéshozók közötti viták abból is adódnak, hogy az utóbbiaknak a politikai döntéshozásban többféle tényezőt kell figyelembe venniük, nem csak a szakmai, hatékonysági szempontokat. Fontosak számukra például a választói preferenciák, a költségvetés, a hatások előzetes becslése, és így tovább. Míg a szakmai körök javaslatai a „legyen” jelszó égisze alatt születnek, a politikának be kell érnie a „lehet” jelszóval.

Tény, hogy a jelen kormány prioritásai között egyáltalában nem szerepel a társadalmi problémák kezelése. A kormányfő hatalomra kerülésekor már megmondta, hogy a középosztály megerősítését tekinti politikája legfőbb céljának. Ezt azóta nem hangoztatja, de teszi. A szociális intézkedések kedvezményezettjei a társadalom jobb módú tagjai, és nem a veszélyeztetett, nehéz helyzetű állampolgárok. Őket és segítőiket rendszerint figyelmen kívül hagyják. A szakértelemmel szemben egyébként is gyanakvó a jelenlegi kormány.

A hivatások bizonyos fokú önállósága tudományosságukon alapul. A tudománynak nincs színe, a hivatásoknak viszont nagyon is van, ugyanis van értékrendjük és etikai kódexük. A tudományos megalapozottság, a külön értékrend, az ezen alapuló testületiség jelenti a változó mértékű autonómia hatalmi alapját a hivatások számára. A brit szociális munkások például egyöntetűen ugyanahhoz a szakszervezethez és szakmai egyesülethez tartoznak, az amerikaiaknál több szakmai szervezet van, de a legnagyobb, nagyjából a szakirányú végzettséggel szociális munkát végző munkavállalói kör harmadát, a szakvizsgával¹⁷ rendelkezők túlnyomó többségét tömörítő egyesület a National Association of Social Work¹⁸, mely jelentős lobbierővel rendelkezik az USA döntéshozó testületeiben. Sajnos az ilyen szervezettség a jobb időkben alakul ki, és kitart a nehéz években is. A mi jó éveink meg már a múlt homályába vesznek.

A jelen kormány is felhasználja a szociális szolgáltatásokat a szociális válság kezelésében, de nem az állami, hanem az egyházi szolgálatokat, amelyeket a vallásos hittel és a jótékonyssággal, nem pedig a szakértői tudással hoz összefüggésbe, amivel a szerencsésebb társadalmakban állampolgári jogon járó szociális juttatásokat könyöradományá minősíti. A szociális munkások is részt vesznek ebben a folyamatban, hiszen nyilvánvalóan segíteniük kellene a krízishelyzetben lévőkön, de intervenciók repertoárjuk nagyon szűkös, egyszerre van benne hiány az összes tőkefajtából, hiszen nagyon csekély a materiális segítség éppúgy, mint a

---

¹⁷ Sem a briteknél, sem az egyesült államokban nem kötelező a szakvizsga (licenz) megléte a foglalkoztatáshoz, de kiemelt jelentősége van a szakvizsgának a magasabb pozíciók elérésében.

szükséges szolgáltatásokkal való összekötés vagy az információ. Ez ellehetetleníti a bizalmon alapuló klienskapcsolatot, felidézi a tehetetlenség és a jóakarát hiányának vádját, sőt a gyermekjólét területén a szülőt büntető intézkedést vonhat maga után. Így azután nem csak a kormány, hanem a klienseink is bizalmatlanok a szociális munkásokkal szemben, sőt a szociális munkások maguk sem bíznak a saját szaktudásukban. A gyakorló szociális munkások közül nem egy az iskolában tanult tudást lekezelően „az elméletnek” minősíti, és kinyilvánítja, hogy a „gyakorlat” valami egészen más. Az identitáskrízisnek ez is oka: a hivatásnak az oktatásban megjelenő önképe nem felel meg annak a gyakorlatnak, ami a mindennapi összefüggésrendszerben megjelenik.

„...a szociális munkától mindenki azt várta, hogy adjon municiókat a szociálpolitikának – és kevésbé jelentette azt a nyugatias szakmát, amely az emberek magatartásának, gondolkodásának változtatására törekszik, amely abban segíti az ügyfeleit, hogy jobb döntéseket hozzanak a saját életükről.”

A liberális szemlélet egyértelműen csak a jogvédő civil szervezetek tudják képviselni, amelyek függetlenek az államtól, és kizárólag a kliensek jogait védik. Az állami/önkormányzati zsoldban álló szociális munkások a képzés elvégzése után világosan látják a kliensek kiszolgáltatott helyzetét, ezért az állam és állampolgár közötti viszonyt közvetítő szerep lojalitás-konfliktust okoz számukra. A két fél közül mindig egyszerűbb a finanszírozó álláspontját képviselni. Már csak azért is, mivel a szociális munkások is a helyi közösségek tagjai, így erősen befolyásolják őket a helyi jóléti kultúra sajátosságai.¹⁹ A gyermekjóléti szolgáltatásoknál még nehezebb a helyzet, mivel sok éven keresztül a terület hangadó szakemberei a törvényhez való okvetlen ragaszkodást hangsúlyozták, és a törvényt gyakorlatilag a szolgáltatás szakmai sztenderdjeként, sőt protokolljaként kezelték. Ennek oka az a nézetük volt, hogy a gyermekek érdekeit csak a törvénnyel lehet megvédeni, az elvnek viszont gyakran áldozatul esett a segítő gyakorlat, sőt segíteni sokszor csak a törvény előírásainak be nem tartásával lehetett. A segítséghez ugyanis időnként kockázatot kell vállalni.

A segítő gyakorlat kockázatvállalással és igen sok munkával jár, tartalmazza a diszkrecionalitás mozzanatát, ami mindenképpen azt a veszélyt hozza, hogy a döntés nem várt következményei miatt számonkérés fenyegetheti a szociális munkást. A számonkérés eseteiben a titoktartási kötelezettség miatt a szakember nem is védekezhet. A szakmai felülvizsgálat eredményeit sem lehet részletekbe menően közölni a közvéleménnyel, és így könnyen előáll a vád, hogy a felülvizsgáló grémium elvtelenül megvédte a kollégát. (Ami persze megtörténhet.)²⁰ A gyakorló szociális munkásoknak is többféle tényezőt kell döntéseik meghozatalakor mérlegelniük, és nem csak a tudományos-szakmai érvrendszert.

Hogy a szociális munkások nem alkalmazzák a nyugatias, a klienst hatalomhoz juttató (empowerment) elveket és módszereket, annak nem csak a sajátos hazai jóléti kultúra az oka, hanem az is – ahogy fentebb már említettem –, hogy a nyugati kollégáknak egészen más

---

¹⁹ Egy korábbi kutatás során fedeztem fel, hogy mennyire másképp viszonyulnak a szegénység problémáihoz azok a helyi közösségek, amelyeket a múltban túlnyomórészt nincstelen zsellérek alkották, mint a kisgazdák által uraltak. Kozma Judit, Csoba Judit, Czibere Ibolya: Helyi társadalmak, kirekesztettség és szociális ellátások. Lehetőségek a kirekesztett társadalmi csoportok érdekérvényesítési esélyeinek javítására a helyi társadalmakban. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004.

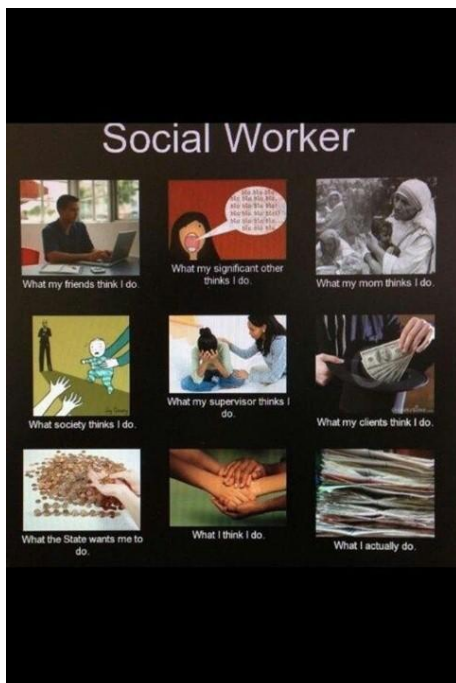
²⁰ Erről a kérdésről is írtam már: Kozma, J. (2020). A szociális munkások munkahelyi biztonságáról, a kockázatokról és a szakma identitáskrízisééről. *Párbeszéd: Szociális Munka folyóirat*, 7(1), p. 12-15. <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2020.7/1/6>

forrásrendszer áll a rendelkezésére, mint a hazai szociális szolgáltatásoknak. Ez a tény világosan látszik manapság, amikor az igen nagyvonalúan finanszírozott egyházi, illetve vallási háttérrel működő szolgáltatók (faith-based organisations, mint amilyen a Máltai Szeretetszolgálat) képesek magas színvonalú szolgáltatásokat nyújtani, míg a nagyon csekély forrásokkal rendelkező, ám túlterhelt állami szolgáltatók ezt legtöbbször képtelenek megtenni. A minőség egyenesen arányos a költséggel, ez – még a gazdagabb nyugati országokban is – kétségtelen és megváltoztathatatlan összefüggés.²¹

Ha arról beszélünk, hogy a nyugati országokban a jobb forrásrendszerrel rendelkező szolgáltatók jobb szolgáltatást tudnak nyújtani, és ugyanakkor a szociális munkások képesek a klienseik érdekérvényesítési esélyeit növelni, akkor fennmarad a kérdés, hogy a jobb helyzetű egyházi szolgálatokban dolgozó szociális munkások miért is nem teszik ezt. Alaposabban szemügyre véve a brit szociális munkásoknak az ottani gyakorlattal kapcsolatos reflexióit, be kell látnunk, hogy ott sem általános ez a fajta empowerment alapú gyakorlat. Ezt leginkább a civil szervezetek, elsősorban a kisebbségi jogvédelem képviselői, például a feminista szolgálatok tudják megtenni. Az állami szolgáltatók ott sem. Minden professziónak van elitje, main stream-je és margója. A hivatások önálló célkitűzéseit az elit fogalmazza meg, az elit független az államtól, amely azonban a törvényekkel erősen korlátozza, hogy az általa finanszírozott szolgáltatók mit tehetnek, és mit nem. Ezért alakul ki a szemlélőben az a kép, hogy kétféle szociális munka (éppúgy ahogy kétféle oktatás és orvoslás) van, amit tanítanak és a hivatás tükrének tartanak, valamint amit valójában csinálnak.

Álljon itt illusztrációként egy mém a szociális munkáról.

Ki mit gondol rólunk?

1. A barátom azt gondolja, hogy ülök a szép, világos irodámban, és a laptopomon írogatok.
2. A párom azt gondolja, egész nap dumálok.
3. Anyám azt gondolja, hogy én vagyok a második Teréz anya.
4. A társadalom azt gondolja rólam, hogy én vagyok a gyerekrabló.
5. A főnököm azt gondolja, hogy folyton siránkozom.
6. A kliensem azt gondolja, hogy én vagyok a varázsló, aki a pénzt előhúzza a kalapból.
7. Az állam azt akarja, hogy osszam a baksist, és legyen csend.
8. Én azt gondolom, hogy segítek az embereknek, nem hagyom őket egyedül.
9. A valóság meg az, hogy az asztalomon ez a rengeteg papír az, amivel nap mint nap igyekszem megbirkózni.

Az egyházi szolgáltatásokban dolgozó szociális munkásoktól, legalábbis a nagy egyházakban működőktől nem várhatjuk el, hogy igyekezzenek autonóm státuszt kivívni a hivatásnak, mivel ezeknek a szolgálatoknak a vezetői rendszerint nem szociális munkások, hanem teológusok. Az egyházvezetőknek rendszerint egészen más az elképzelésük az egyházi szeretetszolgálatok működéséről és a „mögöttes előfeltevésekről”, mint a szociális munkások mintaadó elitjének,

²¹ Jill C. Humphrey (2008): Az Új Baloldal és a szociális szolgáltatások szabályozási reformja. Esély, 2008. 6. szám, p. 33-50.

sőt, nagyon gyakran gyanakvóan szemlélik a szakértelmet és az azt hangoztatókat. Az utóbbi években nem egy esetben láttuk, hogy kiváló szakemberek, akik a szolgáltatások szervezésében elsősorban szaktudásukra alapoztak, konfliktusba kerültek a nagy egyház vezetőivel, és ki is kerültek a szeretetszolgálat kötelékéből, még akkor is, ha egyébként elkötelezett hívői voltak az adott egyháznak. A nyugati országokban a szolgáltatás minőségét és a szakértelem szerepét a piac biztosítja, ahol versenyben vannak egymással a civil és egyházi szolgáltatók. A jelen kormány viszont szélsőségesen gyanakvó a civil szervezetekkel szemben is, mert azokat képtelen kontroll alatt tartani, így veszélyesnek tekinti őket.

„Maga a szociális munka igen kevésbé törekedett arra, hogy a bevált megoldásokat szakmai sztenderddé és követelménnyé tegye és intézményi „tehetetlenségi pályák” sínjeire tegye – hiszen ezzel épp maga rántotta volna ki a szőnyeget a korábbi (kreatív, improvizáló, stb.) gyakorlatának lába alól. Ezen belül is különösen szembeűnő az, hogy leginkább az ügyfelek „tovább-passzolását”, kiközvetítését igyekezett sztenderdekké, rutinokká formálni.”

Miközben az előző érában a szakemberek kutatásaikkal megalapozták tehát a szakpolitikai döntéseket, ugyanakkor a gyakorló szakemberek a mindennapi szolgáltatási gyakorlatban igyekeztek olyan helyzetek megoldását elősegíteni, melyek „egyediek, bizonytalanok, bonyolultak és gyakran értékdilemmákat rejtenek”²². Tény, hogy ez kreativitást követel, de emellett szükséges a forrásfejlesztés, és a szakmaközi együttműködés generálása. Ez esetleg kívülről valóban „tovább-passzolásnak” tűnhet, de igazából itt az esetmenedzsment módszeréről beszélünk, legalább is arról, amit a nyugati világban annak neveznek.²³

A szociális szolgáltatások szabályozása, a szakmai sztenderdek kidolgozása egyébként megtörtént 2009 és 2014 között a TÁMOP 5.4.1. kiemelt projekt keretében, az eredmények viszont az íróasztalfiókba kerültek a minőségbiztosítási törekvésekkel együtt. A sztenderdek lehetővé tennék, hogy kiderüljön, lehetséges-e az adott feltételek mellett megfelelő minőségű szolgáltatást nyújtani, ez azonban nem áll a fent már felvázolt politikai prioritásai miatt az uralkodó politikai vezetés érdekében.

Összefoglalás

Széljegyzeteket fűztem Krémer Balázs tanulmányához, amelyben a szociális munka identitáskriziséről írt, és a hatalomhoz és főleg a politikai hatalomhoz fűződő viszony tényeiből magyarázta hivatásunk válságát. Az identitáskrizis vitathatatlan tény, érdemes hát megkérdeznünk: hogyan lehetséges. Én is azt gondolom, hogy a hatalomhoz és a politikához való viszony tényeiből magyarázható. Amit kollégám megállapításainak alátámasztásaként leírtam, azok tézisszerűen a következők:

- A szociális munka mindig is politikával telített tevékenység volt. Ez akkor is így van/volt, ha a hivatás egyes képviselői igyekeznek ezt tagadni. A szociális munka

---

²² Schön, Donald A. (1992): The Crisis of Professional Knowledge and the Pursuit of an Epistemology of Practice. Journal of Interprofessional Care, Vol. 6, No 1, 49-63.o.

²³ Lásd: Szabó Lajos: Az esetmenedzszeri tevékenység jelenléte és dilemmái a hazai szociális munkában. Párbeszéd, Vol. 3. No 2, 2016. http://parbeszed.lib.unideb.hu/file/2/577cf241bd849/szerzo/SZABO_esetmenedzser.pdf (2020. 06.01.)

mögött ideálként egy olyan társadalom a képe rejlik, amelyben jó élni, ez pedig közügy, azaz politika.

- A szociális munka fejlődése során már nagyon korán kialakult a kétféle, egymásnak ellentmondó politikai álláspontban, a konzervatív és liberális eszmerendszerben gyökerező irányzat, amelyek kezdetől harcban álltak egymással. Míg a konzervatívok az „Isten Haza Család” jelszóval az egyes embereket igyekeztek jó, beilleszkedő viselkedésre ösztönözni, addig a liberális irányzat képviselői az élet társadalmi/közösségi feltételrendszerét igyekeztek megváltoztatni e feltételrendszer tudományos vizsgálata alapján.
- A szociális munka a jóléti államokban vált modern értelemben vett professzióvá. A jóléti államok lényege az állampolgárok jólétéért viselt állami felelősség. A jóléti állam kialakulását sajátos történeti-társadalmi feltételek alapozták meg. A történeti-társadalmi feltételek viszont az elmúlt 76 évben megváltoztak, így megváltoztak az állam feladatával, a jóléttel és a tudományok, hivatások lehetőségeivel kapcsolatos elképzelések is.
- Fejlődése során a szociális munka, mint más segítő tevékenységek, az állam és az állampolgár közötti kapcsolat közvetítőjévé vált. Ha ez a kapcsolat a hatalmi egyenlőtlenség, az igazságtalan elosztási viszonyok, azaz az állami szociális gondatlanság miatt konfliktusos, akkor a szociális munkások ezt a konfliktust közvetítik, ami számukra is kérdésessé teszi, hogy kik is ők, és kit is szolgálnak valójában.
- A jelenlegi magyar kormány a konzervatív politikának megfelelően az „Isten, haza, család” triászban határozza meg a jóléti szolgáltatások jelszavát. Az egyházi szolgálatoknak biztosít elsőbbséget az állami szolgálatokkal szemben, lebecsüli a szakértelmet, gyanakszik a másképp gondolkodókra, és nem tekinti prioritásnak a társadalmi problémák értő kezelését, azaz a jó kormányzást.

Ez kétségtelenül igen nehéz helyzetbe hozza a segítő hivatásokat általában és ezek között a szociális munkás hivatást. Ajánlani ebben a helyzetben nem tudunk mást, mint ami egyébként a hivatásunkban ma is zajlik:

- a civil szervezetek támogatását, ami versenyhelyzetet teremthet a szolgáltatások piacán, és ezzel megalapozhatja a szektorsemleges finanszírozás és a minőségfejlesztés majdani eljövételét;
- a hivatás tudásalapjának, tudományos háttérének fejlesztését, ami erősítheti a hivatás autonómiáját;
- és nem utolsósorban a szakmapolitikát, ami egyszerre szolgálhatja a hivatásvédelmet, valamint a hivatás ethoszának a fenntartását, ami mögött a jó társadalomról szóló elképzelés rejlik.

Persze, minden olvasó pontosan ismeri a helyzetet, így nem csak poénként, hanem a keserű valóság beismeréseként írhatom ide: Győzelem vagy halál!